
ՎՐԱՅ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՎ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
ՎԻՐԱՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԵՏԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ*

ՎԱՀԵ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

<https://doi.org/10.52853/01350536-2021.2-134>

Բանալի բառեր՝ Վրաստան, կրոնական կազմակերպություններ, Վրաց Ուղղափառ եկեղեցի, իրավական կարգավիճակ, սահմանադրական համաձայնագիր, Քաղաքացիական օրենսգիրք, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ, Հայ Առաքելական եկեղեցի, Վերահայոց թեմ, սեփականության իրավունք, եկեղեցիներ:

Նախաբան

Դեռևս 1991 թ. հունիսին, երբ տեղի էր ունենում Խորհրդային Հայաստանի՝ ԽՍՀՄ կազմից դուրս գալու և անկախության ուղին ընտրելու գործընթացը, Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդն ընդունեց «ԽՂՃի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքը, որը, հետագայի մի քանի փոփոխություններով, խմբագրումներով ու լրացումներով, գործում է մինչ օրս: Օրենքում տրված է կրոնական կազմակերպության սահմանումը, ամրագրված են կրոնական կազմակերպությունների իրավունքները, կարգավորված է սեփականության իրավունքը, հստակեցված են կրոնական կազմակերպության պետական գրանցման և որպես իրավաբանական անձ հանդես գալու հետ կապված հարցերը, սահմանված են նաև Հայաստանի Հանրապետության ու Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու հարաբերությունների կարգավորման սկզբունքները: Սահմանադրության ընդունումից (1995 թ.) և առաջին փոփոխություններից (2005 թ.) հետո՝ 2007 թվականին, ընդունվեց նաև «Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու հարաբերությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որով կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցու առանձնահատուկ հարաբերությունները:

Վրաստանը բոլորովին այլ ճանապարհով շարժվեց. ունենալով բազմազգ և բազմակրոն միջավայր՝ հարկ է, որ առաջիններից մեկն օրենսդրորեն կանոնակարգեր երկրում ապրող տեղաբնիկ ժողովուրդների ու ազգային փոքրամասնությունների դավանանքին առնչվող հարցերը: Այդուհանդերձ, ի սկզբանե որդեգրելով մոնոթեիստիկ քաղաքականություն և առաջնորդվելով «Վրաստանը միայն վրացիների համար» կարգախոսով՝ իշխանությունները գերծ մնացին երկրի ոչ քարթվելական ժողովուրդներին տրամադրել ինչպես ազգային, այնպես էլ կրոնական ու այլ տիպի ազատություններ

* Ներկայացվել է 07. VI. 2021 թ., գրախոսվել է 14. VI. 2021 թ., ընդունվել է տպագրության 24. VI. 2021 թ.:

և արտոնություններ: Այդ ամենի արդյունքում Վրաստանում մինչ օրս չկա խղճի ազատություն և կրոնական կազմակերպությունների մասին օրենք:

Վրաց Ուղղափառ եկեղեցու բացառիկ կարգավիճակը

Հակառակ այն իրողությանը, որ Վրաստանում օրենսդրորեն կանոնակարգված չէ տեղաբնիկ ժողովուրդների և ազգային փոքրամասնությունների (ոչ քարթվելական ժողովուրդների) դավանանքին առնչվող ոլորտը, երկրում բացառիկ արտոնյալ կարգավիճակ է շնորհված Վրաց Ուղղափառ եկեղեցուն (ՎՈԻԵ): Վերջինիս և պետության հարաբերությունները կարգավորվում են սահմանադրական համաձայնագրով, որը հաստատվել է խորհրդարանի կողմից 2002 թ. հոկտեմբերի 22-ին:

Սահմանադրական համաձայնագիրը Վրաստանում բարձրագույն իրավական ակտ է Սահմանադրությունից հետո: Այդ համաձայնագիրը գրեթե հավասարեցնում է ՎՈԻԵ-ի և պետության իրավունքները: Բնականաբար, ավելորդ է ՎՈԻԵ-ի ու կրոնական այլ համայնքների իրավունքները միմյանց հետ համեմատելը (կրոնական այլ համայնքների իրավական կարգավիճակի մասին կիսուսենք ստորև): Միջանկյալ փաստենք, որ համաձայնագիրը բազմիցս քննադատվել է Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից: Վերջինիս եզրակացություններում նշված է, որ պետության ու եկեղեցու միջև կնքված համաձայնագրին սահմանադրական կարգավիճակ չնորհելը հակասում է աշխարհիկ պետության սկզբունքներին:

ՎՈԻԵ-ի սահմանադրորեն ամրագրված իրավունքների գրեթե անձեռնմխելիության ու կարգավիճակի բացառիկության մասին է խոսում այն իրողությունը, որ երկրի խորհրդարանը ոչ միայն չի կարող չեղարկել փաստաթուղթը, այլ նաև դրանում աննշան փոփոխություններ մտցնել: Եթե անգամ պատգամավորների ընդհանուր թվի երեք հինգերորդը ցանկանա փոփոխություններ կատարել, ապա կրկին դա նրանց իրավասության շրջանակից դուրս կլինի, քանի որ ամենափոքր փոփոխության համար հարկ կլինի ստանալ ՎՈԻԵ-ի համաձայնությունը: Արդյունքում ավելի հեշտ է Վրաստանի Սահմանադրությունը փոփոխել, քան նշյալ համաձայնագիրը:

Պետության ու ՎՈԻԵ-ի միջև իրավահարաբերությունների մասին դրույթն ամրագրված է Վրաստանի Սահմանադրության 8-րդ հոդվածում: Վրաստանի սահմանադրական երկու օրենքների (2017 թ. հոկտեմբերի 13, № 1324 և 2018 թ. մարտի 23, № 2071) միջոցով փոփոխվելու արդյունքում այդ հոդվածով ներկայումս սահմանված է հետևյալը. «Կրոնի և համոզմունքի ազատության

¹ 1995 թ. ընդունված Վրաստանի Սահմանադրությունը փոփոխվում է ոչ թե հանրաքվեի, այլ խորհրդարանի (Վրաստանի սահմանադրական օրենքի) միջոցով (վերջին փոփոխությունների համաձայն Սահմանադրությունը կարող է փոփոխվել պատգամավորների ձայների 2/3-ով): 1995–2020 թթ. ընթացքում Վրաստանի Սահմանադրությունը փոփոխվել է 36 անգամ: Թվով ամենաշատ փոփոխությունները տեղի են ունեցել երրորդ նախագահ Մ. Սահակաշվիլու իշխանության 9 տարիներին (2003–2012 թթ). այդ շրջանում երկրի Մայր օրենքը փոփոխության է ենթարկվել 25 անգամ (საქართველოს კონსტიტუცია, 24. 08. 1995, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე.– <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>):

- ՎՈՒԵ-ի կապիտալը *ԽՍՀՄ* փլուզումից ի վեր անշեղորեն աճում է:
 - Պատրիարքարանը 62.7 քառակուսի կիլոմետր ընդհանուր մակերեսով հողատարածք ունի, ինչը գրեթե հավասար է Բաթում քաղաքի մակերեսին:
 - Հողերի 96 %-ը Պատրիարքարանի սեփականությունը և ժամանակավոր օգտագործմանն են անցել պետությունից կամ մասնավոր անձանցից անհատույց կերպով:
 - 2002 (սահմանադրական համաձայնագրի կնքումից) – 2017 թթ. Պատրիարքարանը կենտրոնական և տեղական բյուջեից ավելի քան 285 մլն լարի է ստացել:
 - ՎՈՒԵ-ն ղեկավարում է Սինոդի 47 անդամ, նրանցից չատերն ունեն մեծ հողակտորներ, այլ անշարժ գույք, որոնցից 41-ը մասնակցում են Պատրիարքարանի բիզնես գործունեությանը: Սինոդի անդամների մեծ մասը հսկայական կարողություն ունի:
 - 20 տարիների ընթացքում՝ 1997–2017 թթ., Պատրիարքարանը հիմնել է 40 բիզնես ընկերություն, 105 ոչ կառավարական կազմակերպություն, բաժնեմասեր ձեռք բերել 4 այլ ընկերություններում:
 - Պատրիարքարանի ու նրա ոչ կառավարական կազմակերպությունների բիզնեսի գլխավոր ուղղությունը կրթության ոլորտն է: Կան ընկերություններ, որոնք կապված են նավթամթերքի ներկրման և ալկոհոլի արտադրության հետ:
- Վրաստանի կառավարության և Պատրիարքարանի ներկայացուցիչները պաշտոնական հայտարարություններում մշտապես հանդես են եկել պարզաբանումներով, ըստ որոնց՝ ՎՈՒԵ-ին փոխանցված դրամական միջոցներն ու հողերն այն վնասի փոխհատուցումն է, որը եկեղեցին կրել է XIX դարում և XX դարասկզբում Ռուսական կայսրությունից, այնուհետև՝ Խորհրդային Միությունից: Վրացական փորձագիտական շրջանակները կասկածանքով են վերաբերում ՎՈՒԵ-ի հատկապես Ցարական Ռուսաստանի ժամանակաշրջանում ունեցած կորուստների մասին հայտարարություններին: Կասկածի հիմք է տալիս այն իրողությունը, որ Կովկասյան հնագրական հանձնաժողովի վավերագրերի [Акты археографической комиссии Кавказа (АКАК)] համաձայն՝ մինչև 1860 թ. ՎՈՒԵ-ն ամենախոշոր ֆեոդալական կազմակերպությունն էր, ուներ զգալի ունեցվածք և տարածքներ՝ վանքեր, թանկարժեք իրեր, 700 հեկտար հող:
- Փաստենք՝ ըստ 2002 թ. ընդունված սահմանադրական համաձայնագրի՝ պետք է հատուկ հանձնաժողով ստեղծվեր, որը և կորոշեր ՎՈՒԵ-ի կրած վնասի ծավալները: Այդ հանձնաժողովը մի քանի նիստ է անցկացրել, սակայն վնասի ծավալն այդպես էլ չի հստակեցվել: Հետևաբար, մինչ օրս պարզ չէ, թե ինչի հիման վրա է կառավարությունն ամեն տարի դրամական միջոցներ փոխանցում եկեղեցուն, և որքան պետք է դեռ շարունակվի այդ գործընթացը:

³ Ա. Մայսուրաձե. Վրաստանի ամենաազդեցիկ ինստիտուտի կարողությունը. – <http://armenian-community.ge/News/2604>.

⁴ Նույն տեղում:

2002 (սահմանադրական համաձայնագրի կնքումից) – 2017 թթ. Պատրիարքարանի վրա է ձևակերպվել 6270 հեկտար հող: Հողատարածքների փոխանցումը տեղի է ունենում հետևյալ կերպ. նախագահը հրաման է ստորագրում, այնուհետև էկոնոմիկայի և զարգացման նախարարությունը գնման մասին պայմանագիր է ձևակերպում, Պատրիարքարանը գույքը գնում է խորհրդանշական 1 լարիով կամ մեկ դոլարով: Հողերի մեծ մասն անհատույց Պատրիարքարանին է փոխանցվել կամ անորոշ ժամանակով «ժամանակավոր օգտագործման» հանձնվել: Ուսումնասիրողները պարզել են, որ պետությունը հողատարածքներից և դրամական միջոցներից բացի ՎՈՒԵ-ին է նվիրում նաև շարժական ու անշարժ գույք, այդ թվում տնային իրեր, հագուստ, չինանյութ, ավտոմեքենաներ, ավտոբուսներ, հիվանդանոցներ⁵: Բնականաբար, գոյություն չունի որևէ իրավական մեխանիզմ, որը հնարավորություն կտար պետությանը վերահսկելու ՎՈՒԵ-ի կողմից ծախսվող գումարները: Այդ իմաստով, ՎՈՒԵ-ն, որևէ մեկին հաշվետու չէ: Վրաստանի ատուղիտի պետական ծառայությունը, սեփական կանոնադրության համաձայն, իրավունք չունի ստուգելու Պատրիարքարանի ֆինանսական գործունեությունը: Ուսումնասիրությունների համաձայն՝ Վրաստանի իշխանությունները, հատկապես երկրի քաղաքական կամ սոցիական ճգնաժամի փուլերում, ավելացնում են ՎՈՒԵ-ին հատկացվող ֆինանսները՝ ձգտելով ձեռք բերել այդ հսկայածավալ կառույցի աջակցությունը:

Ուսումնասիրողների հավաստմամբ՝ ՎՈՒԵ-ն մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում կրթական ոլորտի հանդեպ. Պատրիարքարանի ավելի քան երկու տասնյակ ընկերություն գործում է հենց կրթության ոլորտում, իսկ 105 ոչ առևտրային կազմակերպությունների մեծ մասը համալսարաններ կամ եկեղեցական-ծխական դպրոցներ են: Պատրիարքարանի հետաքրքրություններից անկում էրկրորդ տեղը գյուղատնտեսությունն է զբաղեցնում, այնուհետև՝ շինարարությունը, առողջապահությունն ու լրատվամիջոցները, գործում է նաև ՎՈՒԵ-ին պատկանող ռեզերվի ակումբը:

Եվ կրկին հայտնի չէ՝ Պատրիարքարանին պատկանող ընկերությունները հարկային դաշտում են, թե՞ ազատված են հարկերից: Ըստ սահմանադրական համաձայնագրի՝ պետական մարմիններն իրավասու չեն ստուգելու այդ ընկերությունների գործունեությունը, և ոչինչ հայտնի չէ դրանց ֆինանսական շարժերի մասին:

Վրաստանի կրոնական այլ համայնքների իրավական կարգավիճակի և սեփականություն իրավունքի հարցը

Ինչպես վերևում նշեցինք՝ Վրաստանն անկախանալուց ի վեր օրենսդրորեն լուծում չտվեց երկրի այլ (ոչ քարթվելական) ժողովուրդների դավանաքին առնչվող խնդիրներին. կրոնական այլ կազմակերպությունները չուրջ երկու տասնամյակ հանրային իրավունքի դաշտում չունեին որևէ կարգավիճակ, գործում էին օրենսդրական ծայրահեղ անորոշության պայմաններում, կանոնակարգված չէին վերջիններիս և պետության իրավահարաբերություն-

⁵ Տե՛ս նույն տեղում: Է. Շևարձնաձեի կառավարությունից, օրինակ, Պատրիարքարանը նվեր է ստացել Թբիլիսիի ծննդատունն ու սրտաբանական կլինիկան:

ները, ամենակարևորը՝ այդպիսի պայմաններում խոսք անգամ չէր կարող լինել այլ եկեղեցիների սեփականությունից իրավունքի մասին: Ջրնդունելով «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքը, ընդհակառակը, նման անորոշ պայմաններում ՎՈՒԵ-ի հետ կնքելով սահմանադրական համաձայնագիր և բացառիկ, նախադեպը չունեցող արտոնություններ ու իրավունքներ տալով նրան՝ Վրաստանի իշխանությունները ոչ միայն տասնամյակներով խտրական վերաբերմունքի են արժանացրել երկրում գործող այլ եկեղեցիներին, այլև զրկել են վերջիններիս անգամ սեփականություն կամ որևէ տեսակի այլ իրավունքներ ունենալու տարրական հնարավորություններից: Տպավորություն կարող է ստեղծվել, որ Վրաստանում գործել ու գործում է միայն մեկ եկեղեցի՝ ՎՈՒԵ-ն, և Վրաստանի իշխանությունները «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքը փոխարինելով վերոհիշյալ սահմանադրական համաձայնագրով՝ իրենց ազատել են բոլոր պարտավորություններից:

Բնականաբար, Վրաստանում գործող բոլոր եկեղեցիները՝ ներառյալ Հայ Առաքելական եկեղեցու (ՀԱԵ) Վիրահայոց թեմը, հետխորհրդային ողջ ընթացքում հանդես են եկել կրոնական կազմակերպությունների մասին օրենքի ընդունման պահանջով, որով կկանոնակարգվեր նաև խորհրդային կարգերի օրոք եկեղեցիներից խլված գույքի, պատմաճարտարապետական հուշարձանների, հողատարածքների և այլնի վերադարձման գործընթացը այնպես, ինչպես դա տեղի էր ունենում ՎՈՒԵ-ի պարագայում: Վրաստանի իշխանությունները, սակայն, «Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքի բացակայության պայմաններում, ի պատասխան բարձրաձայնվող պահանջների, կրոնական այլ համայնքներին մշտապես առաջարկել են գրանցվել որպես հասարակական կամ ոչ կառավարական կազմակերպություններ:

Հայաստանի Հանրապետության լուսահոգի վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանի՝ 2005 թ. հուլիսի 24-25-ը Վրաստան կատարած աշխատանքային այցի ժամանակ, ի թիվս ջախսաբանությանն ու, ընդհանուր առմամբ, վիրահայությունը հուզող հարցերի, Վրաստանի վարչապետի, Խորհրդարանի խոսնակի և երկրի նախագահի հետ ակտիվ քննարկման է արժանացրել նաև ՀԱԵ Վիրահայոց թեմին իրավական կարգավիճակ չնորհելու և խորհրդային տարիներին խլված ժառանգությունը իրավասիրոջը վերադարձնելու մասին հարցերը: Այդ առիթով նա հայտնել է հետևյալը. «Վրաստանում չկա խղճի և կրոնական կազմակերպությունների մասին օրենսդրություն: Ջրույցներից ես եկա այն եզրակացության, որ հետագա տարիներին էլ վրացական իշխանություններն ու կառավարությունը չեն ընդունի այդ օրենքը»⁶: Հանդիպելով վրացական իշխանությունների՝ խնդրի արդարացի լուծման ուղղությամբ ոչ կառուցողական մոտեցումներին և դիրքորոշումներին, հայկական կողմն այդ փուլում քննարկել է նաև Վրաստանի ողջ տարածքում գտնվող ու տվյալ փուլում վեճի առարկա չհանդիսացող եկեղեցական սեփականություն

⁶ Ջախսաբան խնդիրները Հայաստանի և Վրաստանի իշխանությունների ուշադրության կենտրոնում. – <https://armenpress.am/arm/news/415559.html>.

յունները Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Վազգեն եպիսկոպոս Միրզախանյանի անունով գրանցելու տարբերակը⁷:

Ինչ վերաբերում է Վրաստանի իշխանությունների՝ որպես հասարակական կազմակերպություն կամ ոչ կառավարական կազմակերպություն գրանցվելու վերաբերյալ առաջարկին, ապա ՀԱԵ Վիրահայոց թեմը, ի թիվս այլ եկեղեցիների, մշտապես մերժել է այն՝ և՛ բարոյական, և՛ իրավական տեսանկյունից համարելով անընդունելի: Բնականաբար, որպես հասարակական կազմակերպություն կամ ոչ կառավարական կազմակերպություն գրանցվելիս հարկային, սեփականության գրանցման, նվիրատվության ձևակերպման, եկեղեցու մուտքերի ու ելքերի վերահսկման և հանրային իրավունքի բազմաթիվ այլ ոլորտներում Վիրահայոց թեմի առջև ծառանալու էին նոր դժվարություններ: Տվյալ դեպքում, օրինակ, պարզ մոմավաճառությունն անգամ դառնալու էր հարկման ենթակա գործարք: Արդյունքում՝ ՀԱԵ Վիրահայոց թեմը պետություն հետ իրավահարաբերություններում հոգևոր — կրոնական հնամենի ու ազդեցիկ կառույցից վերածվելու էր երկրում գործող և շահույթ հետապնդող հազարավոր կազմակերպություններից մեկը: Մյուս կողմից՝ հասարակական կամ ոչ կառավարական կազմակերպությունների օրենքի դաշտում գործելը խիստ բացասական ազդեցություն կարող էր թողնել Վիրահայոց թեմի որպես հոգևոր-կրոնական կառույցի գործունեության այս կամ այն ուղղության վրա, օրենսդրությամբ պայմանավորված կարող էին առաջանալ բազմաթիվ սահմանափակումներ, խոչընդոտներ և այլն:

Օրենքի ընդունման փոխարեն՝ փոփոխություններ «Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգրքի» մեջ

Տեղական (Վրաստանում գործող թեմերի, տեղաբնիկ ժողովուրդների և փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների, հասարակական-քաղաքական այլևայլ կազմակերպությունների) և միջազգային կազմակերպությունների ճնշումների ու պահանջների արդյունքում՝ Վրաստանի իշխանությունները Մ. Սահակաշվիլու իշխանության վերջին շրջանում (2011 թ.) գնացին որոշակի «գիշումների»: Այդուհանդերձ, ինչպես իրավացիորեն կանխազգացել էր ՀՀ վարչապետ Ա. Մարգարյանը, Վրաստանում գնացին ոչ թե խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին օրենքի ընդունման ճանապարհով, այլ կիրարկվեցին գործող այլ օրենքներից ոմանց մեջ ինչ-ինչ փոփոխություններ կատարելու վիճահարույց մեթոդներ:

2011 թ. հուլիսի 1–5-ը Վրաստանի խորհրդարանն առաջինից երրորդ ընթերցումներով, արագացված կարգով փոփոխություններ կատարեց երկրի Քաղաքացիական օրենսգրքում, որոնցով նախատեսվում էր հնարավորություն տալ երկրում գործող կրոնական միություններին, այդ թվում՝ Հայ Առաքելական եկեղեցուն՝ գրանցվել որպես հանրային իրավունքի սուբյեկտ: Նախքան նշված փոփոխության քննություն կատարելը՝ փաստենք, որ նշված գործընթացին նախորդել էին Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին

⁷ Նույն տեղում:

երկրորդի⁸ և ՀՀ արտաքին գործերի նախարար Էդվարդ Նալբանդյանի այցերը Վրաստան, որոնք երկուսն էլ տեղի էին ունեցել հունիս ամսին: Թե՛ Վեհափառի, թե՛ Էդ. Նալբանդյանի⁹ կողմից Վրաստանի աշխարհիկ ու կրոնական բարձրաստիճան այրերի առջև բարձրացվել են ինչպես ՀԱԵ Վիրահայոց թեմին իրավական կարգավիճակի շնորհման, այնպես էլ փրկվածան եզրին կանգնած հայոց եկեղեցիների վերադարձմանն ու վերականգնմանն առնչվող հարցերը: Ու, թեև վերջնական պայմանավորվածություններ կամ գրավոր համաձայնություններ ձեռք չեն բերվել¹⁰, այդուհանդերձ, վրացական

⁸ Վեհափառ Հայրապետը Վրաստանում էր վեցօրյա այցով՝ 2011 թ. հունիսի 10-15-ը: Նա հովվապետական եռօրյա այց կատարեց նաև Զավախք:

⁹ Վրացական պետական և եկեղեցական շրջանակների բարձրաստիճան ներկայացուցիչներն իրենց մեկնաբանություններում նշել են, որ Քաղաքացիական օրենսգրքում կատարված փոփոխությունները, որոնցով Վրաստանում գործող կրոնական կազմակերպությունները կստանային իրավական ինչ-որ կարգավիճակ, արդյունք են նաև ՀՀ արտգործնախարարի՝ Վրաստան կատարած այցի ժամանակ այդ ուղղությամբ տարված աշխատանքների: Վրաստանի փոխարտգործնախարար Նինո Քալանթաձեն, մասնավորապես, հայտարարել է, որ կրոնական կազմակերպություններին իրավական գրանցում տալու հարցը պաշտոնական թեքիսիի առջև դրել են բարեկամական մի շարք երկրներ, այդ թվում՝ Հայաստանը, արտգործնախարար Էդ. Նալբանդյանի՝ Վրաստան կատարած այցի ժամանակ: ՎՈՒԵ Դմանիսիի և Ագարակ-Տաշիրի թեմի առաջնորդ, Մեծ Բրիտանիայի և Իռլանդիայի արքեպիսկոպոս Զենոնը կարծիք էր հայտնել, թե ընդունված օրենսդրական փոփոխություններն ուղղակիորեն բխում են Հայ Առաքելական եկեղեցու ցանկություններից: Դրան, ըստ արքեպիսկոպոսի, մեծապես նպաստել են թեքիսիում Հայաստանի արտգործնախարարի վարած բանակցությունները Վրաստանի իշխանությունների հետ և Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին երկրորդի Վրաստան կատարած այցը: Հոգևորականին հակադարձել էր խորհրդարանի իշխանական պատգամավոր, քննարկվող օրենսդրական նախաձեռնության համահեղինակ Նուզդար Յիկաուրին՝ հայտարարելով, որ խորհրդարանի որոշումը չի կարող կապված լինել Հայաստանի ցանկությունների հետ: Պատգամավորը նաև հավելել է՝ դրանք ոչ գիտակից մարդու անպատասխանատու հայտարարություններ են, որ այդ քննարկումները տեղի են ունենում արդեն 6 տարի, և իր համար ամօթ է, որ խորհրդարանն այսքան ժամանակ չի կարողացել լուծել կրոնական միավորումների կարգավիճակի հարցը (տե՛ս <https://regnum.ru/news/society/1422632.html>):

¹⁰ Վրացական կողմը (կաթողիկոս Իլիա երկրորդը), ինչպես միշտ, հանդես է գալիս հայկական կողմի պահանջներին հակընդդեմ արհեստածին պահանջներով՝ բարձրացնելով Հայաստանում գտնվող քաղկեղոնական (ըստ վրացական կողմի տեսակետի՝ վրացական) եկեղեցիները ՎՈՒԵ-ին վերադարձնելու, ինչպես նաև ՀՀ-ում ՎՈՒԵ-ի թեմ գրանցելու մասին հարցեր: Հավելենք նաև, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հավաստիացրել էր վրացական կողմին, որ վրացական փոքրամասնական Հայաստանում երբեք չի դիմել գրանցվելու համար, այլապես դրա համար որևէ ղեկավարություն չէր առաջանա, քանի որ, ի տարբերություն Վրաստանի, Հայաստանում կա կրոնական կազմակերպությունների գործունեությունը կանոնակարգող օրենսդրություն: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն անհամաձայնություն էր արտահայտել նաև վրաց կաթողիկոսի՝ ՀՀ տարածքում վրացական մի շարք եկեղեցիների վերադարձի պահանջի առիթով ասելով, որ վրացական կողմը պետք է ներկայացնի հիմնավորումներ, որոնք կհավաստեն, թե դրանք վրացական են:

կողմը օրեր անց՝ 2011 թ. հուլիսի սկզբին, հանդես եկավ հիշյալ օրենսդրական նախաձեռնությունները: Փոփոխությունների նախագիծը Վրաստանի խորհրդարանն առաջին ընթերցմամբ ընդունել էր հուլիսի 1-ին, համաձայն որի՝ Վրաստանում իրավաբանական անձի կարգավիճակ էր տրվում 5 կրոնական կազմակերպության. Հայ Առաքելական եկեղեցուն, Հռոմի կաթողիկ եկեղեցուն, մահմեդական ու հրեական համայնքներին, Բապտիստական եկեղեցուն¹¹: «Վրաց եկեղեցին նույնատիպ կարգավիճակ չունի ... Մենք պետք է հասկանանք՝ արդյո՞ք Հայաստանն ու Ադրբեյջանը պատրաստվում են նման կարգավիճակ չնորհել Վրաց եկեղեցուն, որպեսզի սա չլինի միակողմանի պարզված ձեռք», – օրինագծի առաջին ընթերցման ժամանակ հայտարարել էր ընդդիմադիր «Քրիստոնեա-դեմոկրատական» խմբակցության անդամ Նիկոլոզ Լալիաշվիլին¹²: Վրաստանի իշխանությունները, սակայն, պնդում էին, որ դրանով ՎՈՒԵ-ի դերը չի թուլանում: «Իրավական կարգավիճակի չնորհումը հատուկ իրավունքների ստացում չի նախատեսում, և ՎՈՒԵ-ն պահպանում է բարձրագույն կարգավիճակը», ի պատասխան ընդդիմադիր պատգամավորի հարցի՝ ասել էր խորհրդարանի փոխխոսնակ Գիգի Մերեթելին¹³: Մեկնաբանելով օրենսդրական նախաձեռնությունը՝ նույն միտքն էր արտահայտել նաև խորհրդարանի նախագահ Դավիթ Բաքրաձեն՝ նշելով. «Վրաց եկեղեցու դերը չի թուլանում, և ես հաստատում եմ, որ ՎՈՒԵ-ն կպահպանի բարձր կարգավիճակը»¹⁴: Առաջին ընթերցումից հետո Վրաստանի կաթողիկոս-պատրիարք Իլիա երկրորդը հատուկ հայտարարությամբ դիմել էր խորհրդարանին ու կոչ արել կասեցնել Քաղաքացիական օրենսգրքի փոփոխությունները՝ հայտարարելով, որ «իրենց եկեղեցին երբեք դեմ չի եղել կարգավիճակի տրամադրմանը, բայց կառավարությունը պարտավոր էր այս հարցի շուրջ բազմակողմ պետական հանձնաժողով ստեղծել: Որևէ այլ երկրում մինչ օրս վրացական ուղղափառ եկեղեցիների տնօրինման ու պահպանության հարց չի դրվել, ոչ էլ քննարկվել է դրանց կարգավիճակ տրամադրելու հարցը, ևս այս համապատկերում մեզ համար միանգամայն անհասկանալի է նման կարևորագույն փաստաթղթի ընդունումը արագացված ընթացակարգով և առանց հասարակական քննարկումների»¹⁵:

Իլիա երկրորդի, ինչպես նաև ընդդիմադիր քաղաքական ուժերի ու հասարակական կազմակերպությունների դժգոհությունների արդյունքում նախագիծը ենթարկվել է որոշակի խմբագրման և հուլիսի 5-ին ընդունվել է որոշ փոփոխություններով: Մասնավորապես, թեև ի սկզբանե նախատեսվում էր հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի կարգավիճակ տալ 5 կրոնա-

¹¹ Пяти религиозным объединениям в Грузии присвоен юридический статус. – <https://regnum.ru/news/polit/1421249.html>.

¹² Նույն տեղում:

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Парламент Грузии принял закон о статусе религиозных объединений вопреки протестам патриархии и оппозиции. – <https://regnum.ru/news/polit/1422515.html>.

առաջարկեն առաջին ընթերցմամբ ընդունված օրենքի նախագծի փոփոխված տարբերակը: «Պատրիարքը վերստին առաջ է քաշել օրենքի ընդունման գործընթացը կանգնեցնելու, դրա հանրային քննարկման և հանրային կարծիքներում կոնսենսուսի հասնելու վերաբերյալ իր առաջարկը, այնուհետև ներկայացրել փոխգիշտմային տարբերակ՝ հաշվի առնելով միջազգային փորձը: Համաձայնություն չի կայացել, ինչը ծայրաստիճան ցավալի է, քանի որ այժմ ընդունված օրենքը հակասում է ինչպես եկեղեցու, այնպես էլ երկրի շահերին: Կարծում ենք, որ այս օրենքը մոտ ապագայում կրեի իր բացասական արդյունքները, որի պատասխանատվությունը դրված է իշխանությունների վրա»²⁰, – նշված էր Վրաստանի Պատրիարքարանի տարածած հայտարարությունում մեջ:

Վրաստանում կրոնական խնդիրն արդյո՞ք լուծվեց

Ինչպես նշեցինք, Վրաստանում կրոնական տարբեր կազմակերպությունների հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի կարգավիճակ տալու հարցը փորձ արվեց լուծել ոչ թե խղճի ազատություն և կրոնական կազմակերպությունների մասին օրենքի մշակմամբ ու ընդունմամբ, այլ ընդամենը փոփոխություն մտցվեց Քաղաքացիական օրենսգրքի մեջ: Սրանք լրիվ տարբեր բաներ են: Ավելին՝ «Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխությունների մասին» Վրաստանի օրենքում կան մի շարք իրարամերժ և խնդրահարույց դրույթներ. այսպես, 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ ենթակետում հատակ նշվում է, որ, ««Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին» Վրաստանի օրենքը չի տարածվում կրոնական միություն վրա, որը գրանցված է որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ»²¹: Հաջորդ 6-րդ ենթակետով, նշվում է, որ «սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված կրոնական միավորումների գրանցման համար սահմանված կանոնը սահմանվում է ոչ ձեռնարկատիրական (ոչ առևտրային) իրավաբանական անձանց գրանցման համար սահմանված կանոնով ...»²²: Հավելենք, որ առաջին ենթակետում նշված է՝ «Կրոնական միավորումները կարող են գրանցվել որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք»²³, իսկ ահա 2-րդ ենթակետը սահմանում է, որ առաջին ենթակետում սահմանվածը «... չի

կարգավիճակի հետ կապված, Պատրիարքի համար կարևոր էին: Կուբլաչվիլին հանրայնացրել է նաև կաթողիկոսի որոշ առաջարկներ, որոնցից մեկով պահանջել է, որ որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ գրանցման ենթակա կրոնների ցանկը հնարավորինս փոքր լինի: Իշխանությունները դա համարել են խտրական և մերժել պահանջը (Власти Грузии не смогли договориться с патриархией. – https://www.apsny.ge/2011/pol/130_9931887.php):

²⁰ ГПЦ: Принятый парламентом закон противоречит интересам как Церкви, так и страны. – <https://www.apsny.ge/2011/soc/1309931470.php>.

²¹ საქართველოს კანონი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ, 2011 წლის 5 ივლისი, № 5034-რს.

²² საქართველოს კანონი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ, 2011 წლის 5 ივლისი, № 5034-რს.

²³ საქართველოს კანონი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ, 2011 წლის 5 ივლისი, № 5034-რს.

սահմանափակում կրոնական միավորումներին՝ սույն օրենսգրքով սահմանված որպես ոչ ձեռնարկատիրական (ոչ առևտրային) իրավաբանական անձանց գրանցվելու, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի համաձայն չգրանցված միություն գործելու իրավունքը»²⁴:

Այսինքն՝ կրոնական միավորումներին առաջարկվում էր գրանցվել ոչ թե որպես կրոնական կազմակերպություն, այլ որպես ոչ ձեռնարկատիրական (ոչ առևտրային) իրավաբանական անձ (մոտավորապես այնպես, ինչպես առաջարկվում էր գրանցվել մինչ «Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխությունների մասին» Վրաստանի օրենքի ընդունումը, ինչը, փաստենք, որ մերժում էր Վիրահայոց թեմը), իսկ գրանցվելու դեպքում «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին» Վրաստանի օրենքը չի տարածվում տվյալ կրոնական համայնքի վրա, որը գրանցված է որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ: Ամենակարևորը՝ սույն օրենսգրքական խմբագրումը չի կարգավորում գրանցված կրոնական միավորումների սեփականություն իրավունքը: Այս կետը հույս կարևոր էր ՀԱԵ Վիրահայոց թեմի համար, քանի որ վերջինս պահանջներ ունի բազմաթիվ վանական կալվածքների և եկեղեցիների մասով: Այդ պատճառով Վրաստանում գտնվող կանգուն կամ փլուզված հարյուրավոր հայկական եկեղեցիների ու պատմաճարտարապետական հուշարձանների՝ ՀԱԵ Վիրահայոց թեմին վերադարձնելու հարցը վերստին մնաց չլուծված: Մշուշոտ է նաև, թե, օրինակ, ՀԱԵ Վիրահայոց թեմն ի վերջո ո՞ր օրենքի դաշտում է գործելու:

Վերոնշյալ իրողությունը նման է այն մարդուն, որին պետությունը ճանաչում է որպես քաղաքացի, իսկ ահա թե այդ քաղաքացին ինչպիսի՞ իրավունքներ և պարտավորություններ ունի, ինչպիսի՞ սեփականություն ունենալու իրավունք ունի կամ ունի՞ այդպիսի իրավունք, ընդհանրապես, թե՞ ոչ, մնում է բաց: Այդ խմատով «Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխությունների մասին» Վրաստանի օրենքը Վիրահայոց թեմի կյանքում, բացի թեմի հանրային իրավունքի սուբյեկտի վերածելուց, որևէ այլ փոփոխություններ չի մտցրել: Օրենքի ընդունումից երեք տարի անց՝ 2014 թ., ՀԱԵ-ի Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Գերաշնորհ Տեր Վազգեն եպիսկոպոս Միրզախանյանը վերստին բարձրացնում է այն նույն խնդիրները, որոնք ծառացած էին թեմի առջև՝ մինչ օրենքի ընդունումը. «2011 թ. Վրաստանի քաղաքացիական օրենսգրքի մեջ կատարվեց փոփոխություն. Վիրահայոց թեմը, ի թիվս ավանդական կրոնական այլ համայնքների, գրանցվեց և դարձավ հանրային իրավունքի սուբյեկտ: Սակայն օրենսգրքով չկարգավորվեց մեխանիզմը, թե ինչ ձևով վրացահայոց թեմին և կրոնական մյուս համայնքներին կվերադարձվի խորհրդային տարիներին բռնազրկված գույքը: Այս տեսակետից թեմն այսօր բավական դժվար կացության մեջ է. գործում են եկեղեցիներ, կից՝ կրթամշակութային, երիտասարդական կենտրոններ, բայց այս ամբողջի սեփականատերը կամ նույնիսկ վարձակալը իրավաբանորեն թեմը չի հանդիսանում, ինչը մեծ դժվարություններ է հարուցում նույնիսկ կենցաղա-

²⁴ Տե՛ս Վրացական Սահմանադրության 117-րդ հոդված: Վրացական Սահմանադրության 117-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 2011 թ. 5-րդ հոկտեմբերի, № 5034-ՐՍ:

յին մակարդակում: Մենք չենք կարող լույսի, գազի, ջրի բաժանորդ լինել, քանի որ այդ կառույցները իրավաբանորեն մեզ չեն պատկանում: Այս պատճառով շատ տեղերում կոմունալ վճարումները կատարվում են ֆիզիկական անձերի անունով»²⁵:

Հետաքրքրական մի հանգամանք ևս. 2011 թ. սեպտեմբերին՝ վերոհիշյալ օրենքի ընդունումից երկու ամիս անց, Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտի (NDI) կողմից իրականացված սոցիալական 2,425 մասնակիցների 47%-ը ոչինչ չէր լսել Քաղաքացիության մասին Վրաստանի օրենսգրքում կատարված փոփոխությունների մասին, որոնք վերաբերում էին կրոնական կազմակերպությունների՝ որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի գրանցմանը: Իսկ նոր օրենքի մասին տեղյակ մարդկանց (կազմել են 48 %) 81 %-ը կարծել է, որ իշխանություններն այդ հարցում պետք է խորհրդակցեն բնակչության հետ²⁶:

Եզրակացություն

Ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության, Վրաստանում անկախացումից ի վեր չընդունվեց կրոնական կազմակերպությունների ոլորտը կանոնակարգող և վերջիններիս իրավունքներն ու պարտավորությունները սահմանող օրենք («Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենք): Հակառակ դրան՝ երկրում բացառիկ արտոնյալ կարգավիճակ է չնորհված Վրաց Ուղղափառ եկեղեցուն: Վերջինիս և պետության հարաբերությունները կարգավորվում են սահմանադրական համաձայնագրով, որը հաստատվել է խորհրդարանի կողմից 2002 թ. հոկտեմբերի 22-ին:

«Խղճի ազատության և կրոնական կազմակերպությունների մասին» օրենքի ընդունման փոխարեն՝ 2011 թ. Վրաստանի Քաղաքացիական օրենսգրքում կատարված փոփոխությունները հնարավորություն տվեցին երկրում գործող կրոնական միություններին, այդ թվում՝ Հայ Առաքելական եկեղեցուն՝ գրանցվել որպես հանրային իրավունքի սուբյեկտ: Նշված փոփոխությունները, սակայն, չլուծեցին ոչ մի հիմնախնդիր. օրենքը հնարավորություն չտվեց, որպեսզի ՀԱԵ Վիրահայոց թեմին վերադարձվի խորհրդային և հետխորհրդային տարիներին խլված ժառանգությունը: Օրենքով չկանոնակարգվեցին նաև ՀԱԵ Վիրահայոց թեմի՝ հանրային իրավունքի դաշտում որպես կրոնական կազմակերպություն գործելու մեխանիզմները. թեմը չարունակում է հոգևոր-մշակութային, կրթական, սոցիալական, բարեգործական, գրասենյակային և այլ բնույթի ու բովանդակության գործունեություն ծավալելիս բավել վարչաիրավական բազմաթիվ խնդիրների:

²⁵ Վիրահայոց թեմի առաջնորդը՝ եկեղեցիների կարգավիճակի, Վրաստանի կառավարության խոստումների և հայ կալանավորներին օգնելու մասին. <https://artsakhpess.am/arm/news/1658/virahayoc-temi-arajnordy-ekexecineri-kargavitcha-ki-vrastani-karavarutyany-khostumneri-ev-hay-kalanavornerin-ognelu-masin.html>.

²⁶ 47% грузин ничего не знают о присвоении статуса религиозным объединениям. – <https://regnum.ru/news/society/1454804.html>.

Վահե Սարգսյան – պ. դ. թ., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի սիյուլուքի և հայ գաղթականների պատմության բաժնի գիտաշխատող: Գիտական հետաքրքրությունները՝ Վրաստանի հայության, մասնավորապես՝ ջալալահայության խնդիրներ, Հայաստան-Վրաստան հարաբերություններում առկա բազմաբնույթ հիմնահարցեր, Վրաստանի տեղաբնիկ ժողովուրդների ու ազգային փոքրամասնությունների խնդիրներ: Հեղինակ է 1 մենագրության և ավելի քան 20 հոդվածի: Vsargsyan83@gmail.com

REFERENCES

- Djavakhki khndirere Hayastani yev Vrastani ishkhanutyunneri ushadrutyan kentronum. – <https://armenpress.am/arm/news/415559.html> (In Armenian).
- Gabashvili prizivaet oppozitsiyu “prekratit taburiovane tem” <https://www.apsny.ge/2011/pol/1309914643.php> (In Russian).
- GPTS: Prinyati parlamentom zakon protivorechit interesam kak Tserkvi, tak i strany. – <https://www.apsny.ge/2011/soc/1309931470.php> (In Russian).
- Maysuradze A. Vrastani amenaazdetsik instituti karoghutyune. – <http://armenian-community.ge/News/2604> (In Armenian).
- Pyati religioznim ob’edineniyam v Gruzii prisvoen yuridicheskiy status. – <https://regnum.ru/news/polit/1421249.html> (In Russian).
- Parlament Gruzii prinyal zakon o statute religioznikh ob’edineniy voprerki protestam patriarkhii i oppozitsii. – <https://regnum.ru/news/polit/1422515.html> (In Russian).
- Parlamentskoe bol’shinstvo ne soglasno s oppozitsiei v voprose religioznikh ob’edineniy. – <https://www.apsny.ge/2011/pol/1309579049.php> (In Russian).
- Ryad religioznikh obedineniy budut schitat’sya yuridicheskimi litsami publichnogo prava. – <https://www.apsny.ge/2011/pol/1309575810.php> (In Russian).
- Saqartvelos kanoni Saqartvelos samoqalaqo kodeqshi cvlilebis shetanis shesakheb, 2011 dslis 5 ivlisi, №5034-rs.
- Sakartvelos konstitucia, 24.08.1995, Sakartvelos sakanondeblo matsne. – <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>.
- Vlasti Gruzii ne smogli dogovorit’sya s patriarkhiei. – <https://www.apsny.ge/2011/pol/1309931887.php> (In Russian).
- Virahayots temi arajnorde ekeghetsineri kargavidjaki, Vrastani karavarutyanyan khostumneri yev hay kalanavornerin ognelu masin. – <https://artsakhpess.am/arm/news/1658/virahayots-temi-arajnordy-ekexecineri-kargavitchaki-vrastani-karavarutyanyan-khostumneri-ev-hay-kalanavornerin-ognelu-masin.html> (In Armenian).
- 47% gruzin nichego ne znayut o prisvoenii statusa religioznym obedineniam. – <https://regnum.ru/news/society/1454804.html> (In Russian).
- <https://regnum.ru/news/society/1422632.html>.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЮРИДИЧЕСКОГО СТАТУСА
ГРУЗИНСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ И ЕПАРХИИ АРМЯНСКОЙ
АПОСТОЛЬСКОЙ ЦЕРКВИ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ГРУЗИИ

ВАЭ САРКИСЯН

Резюме

Ключевые слова: Грузия, религиозные организации, Грузинская Православная церковь, юридический статус, конституционное соглашение, Гражданский кодекс, юридическое лицо публичного права, Армянская Апостольская церковь, Епархия Армянской Апостольской церкви в Грузии, право собственности, церкви.

После провозглашения независимости Грузии так и не был принят закон, регулирующий сферу религиозных организаций, их права и обязанности («Закон о свободе совести и религиозных организациях»). Взаимоотношения между Грузинской Православной церковью и государством регулируются конституционным соглашением, утвержденным парламентом 22 октября 2002 г.

В отличие от других церквей, действующих в Грузии, Грузинская Православная церковь пользуется исключительными привилегиями, имеет крупные финансовые и экономические возможности, одновременно является самым закрытым институтом, деятельность которого не подотчетна и не подлежит контролю, проверке со стороны какого-либо государственного учреждения.

Вместо принятия «Закона о свободе совести и религиозных организациях» изменения в Гражданском кодексе Грузии от 2011 г. позволили религиозным организациям, в том числе и Епархии Армянской Апостольской церкви, зарегистрироваться как юридическое лицо публичного права. Однако закон не допускает возвращение Епархии Армянской Апостольской церкви в Грузии того наследия, которое было отнято в советские и постсоветские годы. Он не регулирует также механизмы деятельности Епархии как юридического лица публичного права: Епархия продолжает сталкиваться с административно-правовыми проблемами в своей духовно-культурной, просветительской, социальной, благотворительной, канцелярской и другой деятельности.

Ваз Саркисян – к. и. н., научный сотрудник отдела истории диаспоры и армянских колоний Института истории НАН РА. Научные интересы: проблемы армянства Грузии, в частности Джавахка, разные вопросы отношений Армения–Грузия, проблемы коренных народов и национальных меньшинств Грузии. Автор 1 монографии и более 20 статей.
Vsargsyan83@gmail.com

THE LEGISLATIVE REGULATION OF THE LEGAL STATUS OF THE
GEORGIAN ORTHODOX CHURCH AND THE GEORGIAN DIOCESE OF
THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH IN POST-SOVIET GEORGIA

VAHE SARGSYAN

Summary

Key words: Georgia, religious organizations, Georgian Orthodox Church, legal status, constitutional agreement, Civil Code, legal entity under public law, Armenian Apostolic Church, Diocese of the Armenian Apostolic Church in Georgia, property rights, churches.

Since independence, Georgia has not adopted a law regulating the field of religious organizations and defining their rights and obligations (“Law on Freedom of Conscience and Religious Organizations”). The relations between the latter and the state are regulated by a constitutional agreement approved by the Parliament as of October 22, 2002.

Unlike other churches operating in Georgia, GOC is the most closed institution in the country with exceptional privileges, great economic and financial potential, the activity of which no state body can control, inspect or demand reports.

Instead of passing the law on “Freedom of Conscience and Religious Organizations”, amendments to the Georgian Civil Code in 2011 allowed religious unions in the country, including the Armenian Apostolic Church, to register as a subject of public law.

The mentioned changes, however, did not solve any general problem; the law did not enable the AAC Georgian Diocese to return the heritage taken away during the Soviet and post-Soviet years. The law did not regulate the mechanisms of the AAC Georgian Diocese acting as a religious organization in the field of public law; the Diocese continues to face multifarious administrative and legal problems while carrying out cultural, educational, social, charitable, office as well as activities of other nature and content.

Vahe Sargsyan – Candidate of Sciences in History, Researcher at the Department of the History of Diaspora and Armenian Colonies of the NAS RA Institute of History. Scientific interests: the problems of Armenians of Georgia, particularly Javakhk, various issues on relations between Armenia-Georgia, issues of indigenous peoples and national minorities of Georgia. Author of 1 monograph and over 20 articles. Vsargsyan83@gmail.com